

УДК 378.4.096: 34 (477.83-25) ЛНУ (091)

І. Й. БОЙКО

*Ігор Йосипович Бойко, доктор юридичних наук,
професор Львівського національного університету
імені Івана Франка*

**ПЕРЕДУМОВИ ЗАСНУВАННЯ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ТА СТАНОВЛЕННЯ ЙОГО ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
(ДО 355-РІЧЧЯ З ЧАСУ СТВОРЕННЯ)**

Як відомо, жодна країна світу не може обійтися без юридичної науки й освіти. Розвиток юридичної науки та освіти в Україні неможливий без творчого переосмислення ідей і поглядів правників минулих поколінь. Проте далеко не все відомо юридичній громадськості про етапи розвитку юридичної науки і освіти в Україні, діяльність конкретних юридичних наукових установ та навчальних закладів у минулому і тепер, провідних українських вчених-правознавців та їхній науковий доробок, перспективи розвитку юридичної науки і освіти в сучасній Україні. Зокрема, ґрунтовного висвітлення потребує досвід наукової та навчальної діяльності Львівського національного університету імені Івана Франка – одного з найдавніших осередків вищої освіти в Україні і Східній Європі та його юридичного факультету як найдавнішої правничої школи в Україні.

Історія Львівського університету сягає витокami періоду XVI–XVII століть. У цей період український народ був позбавлений власної державності, права, культури. Українські землі були роз'єднані і перебували у складі кількох держав: Польського королівства, Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Тому умови для культурного поступу українців, що перебували в цих державах, були неоднаковими для розвитку культури й освіти на українських землях.

У першій половині XVI ст. у Польщі та Литві спостерігається культурне піднесення. У цих державах зароджуються і розвиваються нові прогресивні концепції, які розглядали людину як найбільшу цінність, утверджують її право на щастя, свободу, тому й називалися гуманістичними (сформувалися в Італії). Гуманістичні ідеї проникали і на українські землі. Носіями їх була українська молодь, яка, не маючи власних вищих навчальних закладів, змушена була здобувати вищу освіту в Краківському та інших європейських університетах, прилучаючись там до західноєвропейських наукових і мистецьких ідей, збагачуючи ними рідну культуру. Та хоч які перспективи розгорталися перед українцями, що потрапляли в науку на чужину, вони не могли замінити навчання рідною мовою на батьківщині, бо досяжними європейські університети були для одиниць. Так, протягом XV–XVI ст.ст. 800 вихідців з України закінчили Краківський університет, чимало українців навчалися в Празькому, Болонському, Падуанському (Італія), Гейдельберзькому, Лейденському (Німеччина) та інших університетах. Деякі з них згодом стали видатними вченими. До них належить українець Юрій Дрогобич (Котермак) – професор медицини, філософії й астрономії при Краківському і Болонському університетах (у 1481 р. був обраний ректором останнього). Одним з учнів Ю. Дрогобича був польський астроном Микола Коперник¹.

Магістр Краківського університету українець Павло Русин з Кросна викладав римську літературу, започаткував гуманістичний напрям в українській та польській поезії. Українець Станіслав Оріховський – видатний філософ, вперше обґрунтував ідеї гуманістичної політики і свободи, визначив їх засади: закон, законопослух і правопорядок.

У той час в Україні не було жодного вищого навчального закладу. Шляхетська Польща чинила опір створенню на українських землях вищої школи, яка могла б стати важливим політичним і культурним центром національно-культурного відродження України.

Українці, як і інші європейські народи, завжди прагнули до здобуття наукових знань, а також долучалися до розвитку загальноєвропейської освіти. Водночас вони переносили на українські землі кращі здобутки своїх сусідів. Тут поступово поширилася загальноєвропейська система освіти середньовіччя, яка у своєму розвитку пройшла три періоди: монастирські школи, соборні школи та університети². В ранне середньовіччя

основними осередками культури були монастирі та школи при них. Монастирські школи давали своїм учням початкові знання – навчали читати, писати, рахувати і церковного співу, а потім граматики з елементами «благородних наук». Соборні школи виникли у період середньовіччя при кафедральних соборах великих міст. Вони вже давали ширші знання за повний курс семи «благородних наук»: гуманітарний тривій (граматика за античними підручниками з поетичними текстами, риторика за трактатами Цицерона, діалектика з коментарями логічних трактатів Арістотеля і частково математичний квадрівій (арифметика, геометрія, астрономія, музика). Така школа разом з бібліотекою та скрипторієм – майстернею переписування книг – існувала при Київському Софійському соборі. У XIV ст. такі школи існували і на українських землях. Наприклад, із опису життя волинського іконописця Петра дізнаємося, що він у сім років був відданий «книгам учитися». Знайдені на українських землях археологами речі з написами свідчать про поширення писемності не лише серед духовенства, а інших верств українського населення. У XV – першій половині XVI ст. на українських землях помітно збільшилася кількість шкіл при церквах і монастирях, де вчителювали дяки (найближчі за рангом церковнослужителі). Діти вивчали абетку, молитви. За підручники були «Часослови» і «Псалтир» (книги релігійних пісень і молитов).

У середині XVI ст. на українських землях виникають численні протестантські та єзуїтські школи й колегіуми, що функціонували під впливом реформаційного руху. Головною метою виховної діяльності таких навчальних закладів було схилення якомога більшої кількості українців до католицької віри або протестантизму. Розуміння великої небезпеки, пов'язаної з розвитком мережі єзуїтських і протестантських навчальних закладів, спонукало українців подбати про оновлення власної освіти. Відродження української школи розпочалося з діяльності «слов'яно-греко-латинської академії» в Острозі (відомої серед сучасників під назвою Острозька академія)³. Це був фактично перший вищий навчальний заклад у XVI ст. не лише в Україні, а й у Східній Європі. У Середньовіччі академією, як правило, називали навчальний заклад, що відповідав статусу університету. Латиною всі університети називались академіями (або колегіями), оскільки латина була мовою науки і освіти тих часів, а також міжнародною мовою спілкування в Західній Європі. Точних відомостей про день і рік фундації навчального закладу університетського типу в Острозі не збережено. За історичними документами зафіксована наявність Острозької академії з 1576 року. Цей рік і вважають роком заснування, хоча воно відбулося раніше. Острозької академія була створена з ініціативи князя Костянтина II (Василя) Острозького. Головну мету власної діяльності Острозької академії вбачали у відродженні української культури та освіти на засадах православ'я. Найефективнішим засобом досягнення такої мети, за їхнім переконанням, було заснування шкіл. Давні слов'янські традиції поєднувалися тут із надбанням тогочасного європейського шкільництва. В Острозькій школі ґрунтовно вивчалися мови – слов'янська, грецька й латина. Викладалися в ній і «сім вільних наук» – граMATика, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, астрономія, музика. Освітня програма, за якою здійснювалося навчання в Острозькій школі, передбачала початкову й середню освіту з елементами вищої. Власне, тому сучасники називали Острозьку школу і школою, і колегіумом, і академією. Першим ректором Острозької академії був поет Герасим Смотрицький. Академія і її уряд стояли на позиціях просвітництва православної молоді, що викликало опір з боку католицьких громад і єпископів. Агітація за католицизм була проведена з нащадками князя Костянтина II (Василя) Острозького, і ті перейшли в католицизм. Відтоді існування академії визнано небажаним і заклад закрили у 1636 році.

Протягом 60-річного існування Острозької академії, за найскромнішими підрахунками, її закінчило близько 500 осіб. Вихованці академії ставали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками. Національно-визвольний рух на українських землях отримав значну кількість культурно-пропагандистських діячів. Школи, які засновували або реорганізовували вихованці академії, мали велике значення у поширенні освіти серед українського народу, у підготовці наступного покоління просвітителів. Від самого початку діяльності Острозької академії відводилася відповідальна політична роль: протидіяти колонізаторському впливові на українську молодь католицько-єзуїтських навчальних закладів. Тому в навчальному процесі багато уваги приділялося вихованню в учнів почуття патріотизму, любові до культури, мови, традицій свого народу⁴.

Освітні й виховні ідеї Острозької академії були підхоплені й розвинуті братствами, зусиллями яких почали створюватися братські школи. Найдавнішим в Україні було Успенське ставропігійське братство у Львові, яке стало визначним українським культурним центром. З 1586 р. у Львові діяла братська школа, яка була середнім навчальним закладом. Вона стала реальним проявом боротьби українського народу за право вчити своїх дітей рідною мовою. Братства, як об'єднання українських міщан, виступали захисниками економічних, ідеологічних та юридичних інтересів народу, його віри, мови, культури. Вони висилали своїх представників до короля, на сейми та собори, відстоювали майнові та політичні інтереси народу, захищали його право займатися ремеслом і торгівлею, створювати свої суди, мати своє громадське майно, скарбниці, засновували й утримували школи, друкарні, шпиталі⁵. Високий рівень навчання, активна боротьба проти полонізації та окатоличення, демократичний статут Львівської школи стали зразком для інших братських шкіл України, яких в XVII ст. було вже біля тридцяти. Львівська братська школа відіграла значну роль в становленні й розвитку української освіти, піднявши її до рівня тогочасної європейської освіти. Це сприяло зміцненню зв'язків української правової та суспільно-політичної думки з гуманістичними ідеалами Західної Європи. В умовах відсутності власної національної держави діяльність Львівської та інших братських шкіл сприяла розвитку національної самосвідомості, піднесенню національно-визвольної боротьби. Ініціаторами і безпосередніми засновниками школи були брати Юрій та Іван Рогатинці, Іван Красовський та ін. У школі

навчалися або викладали такі визначні діячі української культури, як Стефан і Лаврентій Зизинії, Кирило Транквіліон-Ставровецький, Ісайя Копинський, Іван (Йов) Борецький, Памво Беринда, Гаврило Дорофієвич, Захарія Копистенський, Сильвестр Косів, Ісайя Трофимович-Козловський та інші. Учні виховували в душі патріотизму, поваги і любові до рідної мови, історії, традицій, культури. Головним завданням школи була підготовка високоосвічених представників світської та духовної інтелігенції, яка б могла протистояти нівеляційним намаганням зовнішніх чинників. Тут вивчалися, крім рідної, церковнослов'янська, грецька, латинська і польська мови, математика, граматики, риторика, астрономія, філософія та інші дисципліни. Члени Львівського братства планували навіть перетворити свій «гімнасіон» (так вони називали цю школу) на вищий навчальний заклад.

Львівська братська школа та її вплив поширювалися винятково на православних міщан, її діяльність викликала негативну реакцію з боку католицьких ієрархів у Львові.

Потреба національного самозбереження, яка особливо гостро постала після Люблінської унії 1569 р., спричинила надзвичайне піднесення української культури. За відсутності власної української держави культура залишалася єдиною цариною, де українці могли захищати свою самобутність. Саме тому культурне життя в Україні XVI – першої половини XVII ст. визначають як національно-культурне відродження.

Відродження та розвиток українського шкільництва безпосередньо були пов'язані із книгодрукуванням. Адже без книжок школи не існували б. Ось чому за тих часів разом із навчальними закладами створювалися й друкарні. Так було в Острозі, Львові, Києві та інших українських містах і містечках, де діяли братські школи.

Саме для боротьби з братською школою львівський католицький архієпископ запрошує до Львова представників Ордену єзуїтів, заснованого 1534 р. Ігнатієм Лойолою та затвердженого Папою Римським Павлом III 1540 р. Товариство Ісуса, або Єзуїтський орден (лат. *Societas Iesu*, скорочено *S.J.*, або *S.I.*) – християнський чернечий орден Римо-Католицької Церкви. Члени ордену відомі як єзуїти. Їх інколи називають «солдатами Ісуса Христа» або «піхотинцями Папи» через те, що засновник Товариства Ігнатій Лойола був лицарем до того, як став священником. Девізом єзуїтів є фраза «*Ad maiorem Dei Gloriam*» (лат. *Усе на славу Божу*). У 1599 р. було прийнято рішення про заснування у Львові єзуїтського колегіуму на протиположності братській школі.

Єзуїти провадили активну наукову, освітню та місіонерську діяльність. Восени 1608 р. у Львові вони відкрили колегію та школу, яку хотіли в майбутньому перетворити на академію. Вперше про створення єзуїтського вищого навчального закладу у Львові заговорили у 1593 р. на зборах провінційної конгрегації. Однією з причин реорганізації Львівської єзуїтської школи було укладення у вересні 1658 р. Гадяцького трактату між Україною та Річчю Посполитою, у якому гетьман І. Виговський запропонував Вальному сейму Речі Посполитої заснувати дві українські академії-університети. Згідно зі статтями Гадяцької угоди (1658 р.) польський уряд обіцяв у майбутньому відкрити в Україні дві вищі школи-академії: «одну в Києві, а другу там, де знайдеться для неї відповідне місце»⁶. Таку академію-університет передбачалося відкрити у Львові, у якому було найкраще розвинуте українське православне шкільництво. У випадку відкриття православного, тобто українського університету у Львові відповідно до умов Гадяцького договору 1658 р. Орден єзуїтів у місті мав припинити свою діяльність. Тому проти цього активну діяльність розпочали єзуїти, які й домоглися в прихильного до них короля Речі Посполитої – колишнього вихованця Ордену – відповідної підтримки. Недопущення відкриття «православного» університету у Львові, передбаченого Гадяцькою угодою 1658 р., було однією з головних причин тривалої дискусії єзуїтів з опонентами.

У вересні 1660 р. ректор Львівського єзуїтського колегіуму С. Кжиковський звернувся з поданням до провінційної конгрегації Товариства Ісуса у Кракові, на якому було прийнято рішення про підготовку перетворення Львівської єзуїтської колегії на академію. До кінця року всі приготування було завершено. Для отримання королівського привілею про утворення у Львові вищого навчального закладу необхідно було звернення магістрату Львова. Таке звернення бурмістра М. Анчовського та його фундаційний внесок – 30 000 зл. на потреби нової академії і стали вирішальними для польського короля.

20 січня 1661 р. король Речі Посполитої Ян II Казимир (1648–1668 рр.) підписав привілей, яким Львівську єзуїтську колегію було перетворено на Університет (нім. *Universität*, від лат. *universitas* – «загальність», «сукупність», *universitas magistrorum et scholarium* – *сукупність, об'єднання тих, хто вчить, і тих, хто навчається*). У привілеї короля від 20 січня 1661 р. повідомлялося: «Без сумніву, дуже важливо, щоб і в руських провінціях і землях твердо була проголошена належна пошана правді і чесноті; Ми [Ян II Казимир] легко і охоче довели, що, згідно з Нашим підтвердженням Львівському колегіуму Товариства Ісуса нехай буде надано гідність Академії і титул Університету. Надаємо також право встановлення у тому ж Львівському колегіумі Товариства Ісуса генеральних студій на кожному з дозволених факультетів, тобто теології як схоластичної, так і моральної, філософії, математики і **обох прав**, медицини і вільних мистецтв і дисциплін і всіляких інших наук, які вищезгадані отці Товариства Ісуса мають запровадити, там же ними самими чи іншими будуть перевірятися на їхній розсуд і ухвалу, і, згідно з усталеним звичаєм і практикою академії та університетів. І постановляємо на вічні часи, щоб цей [заклад] існував під назвою Університету»⁷. Привілей підписано у Кракові, після чого в Ченстохові скликано раду сенату. Тут А. Сікорський записав документ у книзі Коронної метрики. Саме цей запис у Коронній метриці досі є головним «університетським» документом академії⁸. Доля оригіналу привілею невідома. Проте, вже у XVII–XVIII ст. покликалися на цю ж копію, не сумніваючись у її автентичності та значенні. Окрім того, статус академії передбачав можли-

вість необмежено впроваджувати наукові ступені – «достойні магістратуру, ліценціат і докторат». У документі окремо наголошено на рівності прав нової академії Львівської з давніми Краківською та Віленською.

Становлення і розвиток Львівського університету як одного з найдавніших осередків вищої освіти в Україні і Східній Європі відбувалися у різних історичних умовах, які умовно можна поділити на такі періоди: Львівської єзуїтської академії (1661–1773 рр.), Йосифинського університету (1784–1805 рр.), Львівського лицю (1805–1817 рр.), Францового університету (1817–1918 рр.), Львівського університету Яна-Казимира (1919–1939 рр.), Львівського державного університету імені Івана Франка (1939–1999 рр.).

У складі Львівського університету серед чотирьох (*facultatis*) факультетів (теологічного, філософського та медичного) було передбачено й факультет «обох прав» (малося на увазі канонічне та римське право)⁹. У перший період існування Львівського університету в його структурі почали діяти вказані у королівському привілеї факультети, у тому числі факультет «обох прав», на якому готували фахівців з канонічного і римського права. Правда, у той час факультети як організаційні і навчально-наукові підрозділи університету, які б передбачали створення кафедр, не існували, оскільки навчання проводилося за програмою єзуїтських шкіл, розроблених ще наприкінці XVI століття.

У рамках реалізації реформи освітньої системи Ордену єзуїтів на підставі привілею короля Речі Посполитої Августа III від 18 квітня 1758 р. було підтверджено статус Львівського університету, модернізовано його шляхом створення факультетів. Викладачі у Львівському університеті об'єднувались в особливі організації – факультети (нім. *Fakultät*, від лат. *facultas* – спроможність, здатність) – за вмінням викладати той чи інший навчальний предмет. На факультетах університету здійснювалося викладання певного циклу споріднених наукових дисциплін і готували фахівців відповідного профілю. Викладачі вибирали керівника факультету – декана. Ректором називали керівника університету, якого також вибирали. Факультети у Львівському університеті у сучасному розумінні почали функціонувати з 1761 р., серед яких і правничий «обох прав». Слухачі називались студентами, що в перекладі з латинської означає «старанно вчитися». Вони слухали і записували лекції, брали участь у дискусіях.

У перший період існування Львівського університету (1661–1773 рр.) на правничому факультеті «обох прав» викладалися такі навчальні правничі студії (курси): основи римського права, публічного права, історії державного устрою, політичної географії, «натурального права», цивільного права (на основі коментарів до кодексу Юстиніана), адміністративного устрою європейських країн. Під час викладання канонічного права та так званих «казусів» – моральної теології, вивчали окремі аспекти кримінального права. З 1739 р. почали викладати історію права. Викладання здійснювалося латинською мовою.

У рамках освітніх реформ від початку XVIII ст. у Львівському університеті призначався окремий професор канонічного права, а згодом і професор римського права. Система викладання змінювалася під впливом нових соціально-економічних та політичних умов у Речі Посполитій та країнах Західної Європи¹⁰. Основним методом університетського викладання, зокрема і на факультеті «обох прав», були лекції професорів. Викладач читав лекції і коментував книги. У той час формування знань на правничому факультеті опиралося на вивчення переважно французьких мислителів. Так, наприклад, специфіку «школи натурального права» визначав доробок теоретика просвіченого абсолютизму Гаспара де Ріаля (1682–1752 рр.). Натомість «право посполите» було побудоване на основі концепції Жана Дома (1625–1696 рр.). Цікаво, що у викладанні «натурального права» для його кращого вивчення студентами віддавали перевагу французькій мові. Натомість інші правничі дисципліни читали польською і латинською мовами. Крім лекцій, поширеною формою наукового спілкування були також диспути або прилюдні дискусії, що періодично влаштовувались на богословсько-філософські та правничі теми. Диспути могли тривати декілька годин. Головний диспутант повинен був заздалегідь оприлюднити тези теми, яка давалась для обговорення. На диспуті висловлювались докази за і проти висловленої думки. Вони черпались із книг. Перемагав той, хто міг навести більше цитат, витягів з творів визнаних авторів, підкріплюючи ними свою думку. Крім цього, учні виконували ще й письмові вправи – писали трактати. Якщо студент виконував усе передбачене навчальною програмою, то одержував титул бакалавра, далі – магістра, доктора. Але надзвичайна складність навчання приводила до того, що титул бакалавра одержувала лише третина студентів, а магістра – тільки кожний шістнадцятий.

Викладання правничих дисциплін у Львівському університеті забезпечували відомі єзуїтські вчені, зокрема – Якуб Бетман – професор риторики, логіки, фізики (1694–1697 рр.) і канонічного права у Кракові (1706–1707 рр.); Владислав Жолтовський – професор Св. Письма, полемічної і моральної теології (1718–20 рр.), префект шкіл (1719–20 рр., 1724–25 рр.), професор теології (1720–25 рр.), канонічного права (1722–23 рр.), схоластичної теології (1725–28 рр.), префект студій (1728–32 рр.), ректор (1745–52 рр.); Тома Перкович – професор канонічного права (1719–1720 рр.), відомий перекладач; Казимир Грушецький – професор логіки (1726–27 рр.), фізики, метафізики і математики (1727–28 рр.), канонічного права, Св. Письма, полемічної і моральної теології, префект шкіл (1728–1729 рр.); Шимон Кендзерський – професор Св. Письма, полемічної теології, канонічного права, префект шкіл у Львові (1730–1731 рр.); Ян Ксаверій Гутковський – професор «третьої лекції» (1735–37 рр.) і канонічного права (1735–1736 рр.); Юзеф Бертран – священник, професор канонічного права, етики і церковної історії (1763–1766 рр.); Домінік Верещак – священник, професор канонічного права, префект шкіл у Львові (1741–1742 рр.), ректор університету (1756–1760 рр.); Станіслав Глоговський професор риторики (1736–1737 рр.), «третьої лекції», полемічної теології, канонічного права, префект шкіл у Львові (1742–43 рр.); Марцін Граб'євський – професор канонічного права (1736–1737 рр.); Антоній Гумовський – професор «третьої лекції», позитивної і полемічної теології,

канонічного права у Львові (1757–1758 рр.) та інші¹¹. Варто зазначити, що понад 30 % студентів Львівського університету у XVIII ст. були етнічними українцями.

Тогочасні вихованці Львівського університету, зокрема й правничого факультету («обох прав»), реалізували себе не лише у церковній та освітній діяльності, а й будували політичну кар'єру як сенатори та посли до сейму, займали посади суддів й урядників гродських і земських судів та міських урядів.

Скасування Ордену єзуїтів у 1773 р. спричинило припинення діяльності Львівського університету, зокрема і його правничого факультету.

Після приєднання Галичини до складу Австрійської монархії значну увагу було приділено організації освіти, у тому числі вищої. Виходячи з необхідності готувати для новоствореної провінції Галичини і Володимирії кадри різних спеціальностей (урядовців, суддів, вчителів медиків, священників) австрійський імператор Йосиф II 21 жовтня 1784 р. видав Акт, яким Львівський університет був відновлений у складі чотирьох факультетів (філософського, юридичного, медичного і теологічного), а також гімназії, що слугувала базою для комплектації студентів¹². Велика роль у підготовці державних службовців (суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів) покладалася на юридичний факультет Львівського університету. Саме з цього часу він функціонував як організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ університету, де викладався певний цикл споріднених наукових дисциплін і готували фахівців у галузі права, передбачалося створення кафедр, адміністрації та ін. Відтоді юридичний факультет Львівського університету діяв безперервно і є найдавнішим в Україні. На відміну від інших факультетів університету, він не припиняв своєї діяльності. А зважаючи на ліквідацію у 1924 р. філософського факультету, в 1939 р. – теологічного, юридичний факультет нині є також найдавнішим факультетом Львівського університету.

Для організації кафедральної структури на юридичному факультеті у Львівському університеті австрійський імператор Йосиф II скерував відомих австрійських правників, зокрема Антонія Пфлегера, Яна Амброза, Домініка Кьофіля та Бальтазара Борзага¹³. Вони мали сприяти організаційному оформленню освітньої й наукової діяльності та забезпечити викладання світських юридичних дисциплін на юридичному факультеті відновленого Львівського університету. У 1784 р. на юридичному факультеті Львівського університету навчалось всього 26 студентів, у 1790 – 78¹⁴.

Першим деканом юридичного факультету у 1784 р. став австрійський професор Б. Борзага. Керівництво факультетом здійснювала колегія або рада професорів, до складу якої входили декан, продекани, усі професори і два вибраних представники від доцентів.

Кафедр у сучасному розумінні цього слова у той час не було, поняття кафедра пов'язувалося з особою професора, що читав певний курс лекцій. Кількість кафедр на юридичному факультеті у Львівському йосифінському університеті відповідала кількості професорів. Професор уособлював кафедру, який на помості із укріпленою на підвищенні похилою дошкою читав лекцію. Професор читав лекційний курс і проводив семінарські заняття. Варто зазначити, що тільки поодинокі професори мали помічників-асистентів¹⁵.

У 1784 р. під час створення юридичного факультету у його структурі було передбачено такі кафедри: природного права, права народів та інституцій (згодом – кафедра природного права, права народів і кримінального права; кафедра кримінального права, філософії та енциклопедії права); цивільного, пандектного та кримінального права (згодом – кафедра римського та цивільного права; кафедра цивільного права); канонічного права (згодом – кафедра канонічного та римського права, окремі кафедри канонічного права та римського права); політичних вчень і австрійського законодавства (згодом – кафедра політичних вчень і статистики)¹⁶. Ці кафедри відображали головні напрями розвитку юридичної освіти і науки наприкінці XVIII століття.

Зважаючи на загострення національного протистояння в Галичині та кризу в політикумі Австрійської імперії, у 1862 р. австрійський уряд зробив низку поступок галицьким українцям, зокрема й в освітній сфері, щоб вони стали його опорою у разі загострення політичної кризи. Так, на юридичному факультеті Львівського університету створили дві кафедри з українською мовою викладання: кафедру цивільного права і процесу (завідувач – Омелян Лопушанський) та кафедру кримінального права та процесу (завідувач – Владислав Сроковський). Інакше кажучи, уперше в новітній історії українська мова стає мовою юридичної освіти. З 1867 р. кримінальне право українською мовою викладав професор Іван Добжанський, з 1886 – професор Петро Стебельський. З 1869 р. факультет мав назву «факультет права і політичних знань» Львівського університету, який тоді називали Цісарсько-Королівським університетом ім. Франца-Йосифа I. З 1873 р. розпочав викладати професор Олександр Огоновський, який до 1891 р. очолював кафедру цивільного права з українською мовою викладання на факультеті права і адміністрації Львівського університету. З 1891 р. до 1899 р. посада керівника цієї кафедри була вакантна. У 1899 р. починає свою викладацьку діяльність на посаді доцента цивільного права та завідувача кафедрою Станіслав Дністрянський. Усі студенти Львівського університету перші три роки навчалися за програмою філософського факультету, який по суті був підготовчим, загальноосвітнім. Після його закінчення студенти поступали на спеціальні факультети, навчання у яких тривало чотири роки. Навчальна програма юридичного факультету передбачала вивчення природного права (філософії та теорії права й держави), історії римського права та адміністрації, цивільного, кримінального і церковного права, історії політичних наук. Юридичний факультет в австрійський період був найбільшим у Львівському університеті. У 1910 р. на ньому навчався 2721 студент. Перша світова війна на деякий час паралізувала життя Львівського університету. З перших днів війни його приміщення перейшло у відання військових властей, більшість викладачів залишила місто, заняття припинилися і були відновлені лише в жовтні 1915 р., причому кількість викладачів і студентів порівняно з довоєнною скоротилась у кілька разів.

Після поразки Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) у липні 1919 р. та захоплення Галичини Польщею на юридичному факультеті (як і на інших факультетах) Львівського університету було ліквідовано всі кафедри з українською мовою викладання, усіх професорів-українців звільнено з роботи. Наказом ректора Юраша від 14 серпня 1919 р. фактично було заборонено українцям студіювати в цьому університеті. Студентами могли бути зараховані лише особи, «які сповнили вимоги військової служби в польському війську», причому на окремих факультетах (у тому числі і на юридичному) вводилася процентна норма так званий *numerus clausus* (обмежене число). Це стосувалося насамперед українців. Університетові було присвоєно ім'я Яна Казимира. У цих умовах в 1920 р. почали діяти таємні українські університетські курси з філософським, юридичним і медичним відділами, які стали основою таємного Українського університету, заснованого на з'їзді українського студентства в липні 1921 р. на зразок західноєвропейських університетів.

На 17 кафедрах юридичного факультету у міжвоєнний період залишилися відомі професори з часів Австро-Угорщини. З польських професорів тривалий час працювали на юридичному факультеті історики права О. Бальцер (1858–1933 рр.), П. Домбковський (1877–1950 рр.) та ін. У той час сформувалися нові вчені-правознавці, зокрема професор Р. Лоншан де Бер'є і ін.

Приєднання у 1939 р. Західної України до єдиної Української Радянської держави відкрило нову сторінку в історії Львівського університету і його юридичного факультету. 1 грудня 1939 р. університет був перейменований у Львівський державний університет. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 8 січня 1940 р. йому було присвоєно ім'я Івана Франка. Перший навчальний рік на юридичному факультеті Львівського державного університету радянської доби розпочався 15 січня 1940 року. Йому передувала короткочасна, але напружена праця адміністрації університету і факультету, його професорсько-викладацького складу, спрямована на підготовку нового навчального плану, наповнення навчально-виховного та наукового процесів новим змістом. Неоцінену допомогу в організації навчання та підготовці спеціалістів-юристів у Львівському університеті в цей період надали колективи юридичного факультету Київського університету, Харківського, Московського та Свердловського юридичних інститутів, Інституту держави і права АН СРСР, які надіслали учбову літературу, а також відрядили викладачів для читання лекцій студентам. На початку 1940 р. на факультеті цикли лекцій читали професори московських юридичних вузів і наукових інститутів, зокрема М. А. Аржанов, С. С. Кравчук, К. А. Мокичев, М. О. Чельцов-Бебутов, Б. С. Маньковський. На постійну роботу з Харкова прибув П. О. Недбайло, який тоді ж став деканом факультету. Значну допомогу в організації учбового процесу на факультеті в цей період надав професор Харківського юридичного інституту С. Л. Фукс. Він же вперше прочитав для студентів курс історії держави і права.

На юридичному факультеті викладали й низка професорів, які працювали тут у дорадянський період. Серед них професор П. Б. Домбковський, який став першим деканом юридичного факультету (в 1939 р., а потім був ним з 1944 р. по 1945 р.) радянського Львівського університету і до кінця своїх днів (1950 р.) очолював кафедру історії та теорії держави і права. Цивільне право викладали професори Маврикій Алерганд і Роман Лоншан де Бер'є, а кримінальне – Юліуш Макаревич. У підготовку молодих кадрів юристів у цей період включалися також відомі прогресивні польські вчені-юристи К. Кораній (згодом – професор Варшавського університету, член Польської Академії наук), К. Пшебиловський (в майбутньому – професор Краківського університету), С. Розмарін (пізніше – член-кореспондент Польської Академії наук, професор Варшавського університету), С. Ерліх (пізніше – професор Варшавського університету) та ін. Поповнилися відразу ж викладацькі кадри факультету і представниками місцевої української інтелігенції, які не могли працювати в університеті за Польщі. Серед них були останній ректор Таємного Українського університету у Львові Є. В. Давидяк, а також М. К. Топольський, О. П. Луців, В. І. Калинович та ін. Проведені в 1939–1941 рр. заходи щодо докорінної реорганізації факультету дали можливість справу підготовки юридичних кадрів вищої кваліфікації на Західній Україні поставити на належний рівень. Уже в червні 1940 р. диплом про закінчення юридичного факультету Львівського державного університету ім. І. Франка одержали 120 випускників, які отримали призначення на роботу в органи Міністерства юстиції УРСР, прокуратури, адвокатури тощо.

Початок німецько-радянської війни перервав творчу працю колективу Львівського університету та його юридичного факультету. Вже 30 червня 1941 р. німецькі війська вступили у Львів. По-варварському поставили вони до Львівського університету і його вчених. У перші ж дні окупації почалися їх арешти і розстріли. Нацистами було розстріляно 11 професорів і дев'ять доцентів університету, серед яких були відомі вчені юридичного факультету професори Роман Лоншан де Бер'є та Маврикій Алерганд. Університету було завдано величезної матеріальної шкоди. Приміщення юридичного факультету використовувалося фашистами під казарму. Кабінети, навчальне обладнання, кафедральні бібліотеки були повністю зруйновані, знищені або використані для опалення кімнат.

У липні 1944 р. Львів був звільнений від фашистської окупації, і університет, а в його складі і юридичний факультет, відновлюють свою діяльність. 15 жовтня 1944 р. після більш як трирічної перерви на факультеті знову розпочалися заняття. У цей день за парти сіли 42 студенти другого – четвертого курсів, більшість з яких навчалася на факультеті ще до війни, а з 1 листопада 1944–1945 рр. студентів першого курсу. Зарахування на першій та старшій курси продовжувалося і після початку навчального року. Серед студентів факультету було багато демобілізованих воїнів-фронтовиків. Загартовані в боях, вони становили золотий фонд факультету і університету, зцементувували колектив, мужньо долали труднощі. А їх було немало. Заняття проводилися у дві зміни, аудиторії не опалювалися, було обмаль підручників, не вистачало паперу,

аудиторного обладнання тощо. І все ж факультет розпочав підготовку юридичних кадрів, і в 1945 р. його успішно закінчили 22 випускники.

У 70–80-х роках минулого століття професорсько-викладацький колектив юридичного факультету нараховував понад 40 викладачів, в складі яких було три доктори юридичних наук, професори (С. М. Гофман, В. С. Кульчицький, В. Г. Сокуренько) і 35 кандидатів юридичних наук, доценти.

Проголошення державної незалежності України стало важливою віхою в історії Львівського університету. Це дало можливість відкрити нові факультети та підрозділи, а також виконувати масштабні програми реформ організації навчання у Львівському університеті.

11 жовтня 1999 р. Указом Президента України Львівському державному університету імені Івана Франка надано статус «національний». За роки незалежності України Львівський національний університет імені Івана Франка став одним із найпрестижніших закладів нашої держави, здобув високий міжнародний авторитет, перетворився на потужний науковий осередок.

На фронті головного корпусу Львівського національного університету імені Івана Франка – гасло: «Patriae decori civibus educandis» («Освічені громадяни – окраса Батьківщини»). Колектив університету наполегливо працює для того, щоб реалізувати цю ідею. Головна мета університетської спільноти полягає у перетворенні Львівського університету на сучасний європейський навчальний заклад зі збереженням здобутків і утвердженням найкращих національних академічних традицій.

На сьогодні юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка – це провідна в Україні вища правнича школа, яка міцно утримує лідерські позиції у галузі юридичної освіти, забезпечує функціонування та інноваційний розвиток освіти, підвищення її якості та доступності, інтеграції до європейського освітнього простору зі збереженням національних досягнень і традицій. Вже понад 355 років юридичний факультет готує спеціалістів у галузі права для органів державної влади, місцевого самоврядування, судових і правоохоронних органів, інших сфер юридичної практики.

У сучасних умовах юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка є продовжувачем тих славних традицій, якими відзначався Університет століттями. У ньому завжди панував дух академічних прав і свобод, студентських ініціатив та натхненної праці – саме цьому підпорядкований навчальний процес на факультеті. Основні завдання сучасної юридичної освіти професорсько-викладацький склад юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка бачить у підготовці висококваліфікованих спеціалістів у галузі права, які наділені зрілістю розуму, незалежністю суджень і сповнені відповідальністю як перед суспільством, так і власним сумлінням. Професори і доценти юридичного факультету намагаються сформувати у випускників почуття національної гідності, патріотизму, порядності, справедливості та невпинного прагнення до нових знань. Власне, це і визначає зміст та характер навчального процесу, спрямованість студентської наукової роботи. Це допомагає виховувати фахівців, які відповідають вимогам сьогодення та у майбутньому становитимуть славу Франковому університету й Україні.

¹ Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – XVIII ст.) : навч. посіб. / О. М. Уривалкін. – К. : Кондор, 2005. – С. 143.

² Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / В. Микитась. – К. : Абрис, 1994. – С. 13–14.

³ Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636) / І. З. Мицько ; відп. ред. Я. Д. Ісаєвич ; АН УРСР. Ін-т суспільних наук. – К. : Наукова думка, 1990. – С. 3–5.

⁴ Там само. – С. 72.

⁵ Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVIII ст.): тексти і дослідження / редкол.: В. І. Шинкарук та ін. – К. : Наукова думка, 1988. – С. 5.

⁶ Грушевський М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / Михайло Грушевський. – К. : Наукова думка, 1998. – Т. 10: Роки 1657–1658. – С. 357.

⁷ Привілей польського короля Яна II Казимира школі Львівського єзуїтського колегіуму про надання статусу університету. Краків, 20 січня 1661 р. / пер. з лат. Василя Кметя // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. / видавнича рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. I : А–К. – С. 14–15.

⁸ Finkel L. Historia uniwersytetu Lwowskiego / L. Finkel, S. Starzyński. – Lwów : Drukarnia E. Winiarza, 1894. – Cz. 1. – 351 s.

⁹ Кахнич В. Юридичний факультет в історії Львівського університету (1661–1919 рр.) / Володимир Кахнич // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : матеріали IX міжнар. студентсько-аспірантської наук. конф. (м. Львів, 14–16 травня 2010 р.) – Л. : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2010. – С. 52–54.

¹⁰ Kmet' W. W szkołach akademickich Lwowa (1661–1773) / W. Kmet' // Historia i nauczanie historii na Uniwersytecie Lwowskim. – Rzeszów, 2016. – S. 7–12.

¹¹ Кметь В. Бертран Юзеф, Бетман Якуб, Верещак Домінік, Глоговський Станіслав, Граб'євський Марцін, Грушевський Казимир, Гумовський Антоній, Гутковський Ксаверій, Жолтовський Владислав, Кендзерський Шимон, Перкович Тома / Василь Кметь // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Л., 2011. – Т. 1. – С. 197–198, 280, 408, 412, 417–419, 499, 595–596; 2014. – Т. 2. – С. 280.

¹² Качмар В. Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис / Володимир Качмар // Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка. – К. : Видав. центр «Логос Україна», 2010. – С. 13.

¹³ Кахнич В. Походження та виникнення західноєвропейської освіти та науки на юридичному факультеті Львівського університету / В. Кахнич // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XVI регіональної наук.-практ. конф. (м. Львів, 8–9 лютого 2010 р.) – Л. : Юрид. фак-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2010. – С. 60–61.

¹⁴ Юридична наука і освіта на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Наукова думка, 1992. – С. 185.

¹⁵ Крикун М. Львівський університет австрійського періоду (1784–1918) / Микола Крикун // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка : в 2 т. / видав. рада : І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. – Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Т. I : А–К. – С. 42.

¹⁶ Кахнич В. Виникнення Львівського університету та юридичного факультету у його структурі у другій половині XVII ст. / Володимир Кахнич // Правова система громадянське суспільство та держава : матеріали VIII міжнар. студентсько-аспірантської наук. конф. (м. Львів, 24–26 квітня 2009 р.). – Л. : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – С. 32–34.

Резюме

Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення).

У статті проаналізовано передумови становлення та розвитку Львівського університету від часу створення й донині. Значну увагу зосереджено на характеристичні діяльності юридичного факультету Львівського університету в австрійській, польській та радянській періоди. Зроблено висновок, що Львівський національний університет імені Івана Франка є одним із найпрестижніших закладів нашої держави, а його юридичний факультет – найдавнішою правничою школою в Україні.

Ключові слова: Львівський університет, юридичний факультет, юридична наука, юридична освіта, навчальний процес.

Резюме

Бойко І. Й. Предпосылки основания Львовского университета и становления его юридического факультета (к 355-летию со времени создания).

В статье проанализированы предпосылки становления и развития Львовского университета со времени создания по настоящее время. Значительное внимание уделяется характеристике деятельности юридического факультета Львовского университета в австрийский, польский и советский периоды. Сделан вывод, что Львовский национальный университет имени Ивана Франко является одним из самых престижных заведений нашего государства, а его юридический факультет – старейшей юридической школой в Украине.

Ключевые слова: Львовский университет, юридический факультет, юридическая наука, юридическое образование, учебный процесс.

Summary

Boiko I. Backgrounds of founding the Lviv University and becoming its Law Faculty (to 355 anniversary since creation).

The article analyzes the preconditions for the formation and development of Lviv University from the inception to the present. Special attention is focused on the characterization of the Law Faculty at Lviv University in the Austrian, Polish and Soviet periods. It is concluded that Lviv University is one of the most prestigious institutions of our country and its Law Faculty is the oldest law school in Ukraine.

Key words: Lviv University, Faculty of Law, jurisprudence, legal education, educational process.

УДК 340.111

Л. І. ЗАМОРСЬКА

Любов Ігорівна Заморська, доктор юридичних наук, доцент, доцент Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО ПРАВА

Сучасна загальнотеоретична юридична наука про право характеризується розмаїттям різних типів праворозуміння, тобто наукового пізнання і пояснення права як своєрідного та відносно самостійного, цілісного системного явища духовного життя будь-якого суспільства.

Як стверджує С. С. Алексєєв, право – це соціальне явище¹, надбання духовної культури суспільства, тому воно не може бути позбавлене суспільної основи, за допомогою якої розбудовуються нові соціально-економічні відносини².

Слушною є також думка П. М. Рабіновича, який зазначає, що право в загальносоціальному розумінні – це певні можливості суб'єктів суспільного життя, які визначаються рівнем розвитку суспільства³. Саме воно, що являє собою особливе нормативне утворення, впорядковує та охороняє найбільш важливі для абсолютної більшості членів соціуму суспільні відносини. Висока соціальна цінність цих відносин дає змогу розглядати їх як загальнозначущі. Власне, загальна значущість цих відносин обумовлює необхідність виконання вимог правових норм усіма членами суспільства. Право ніби приймається від імені всього суспільства, а норми,